

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 100 / Olot, gener 2017

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / CENT NÚMEROS, TRES REFLEXIONS

Una nit de juny de 1997, després del sopar de fi de curs, els tècnics de cultura de la ciutat d'Olot vàrem acabar recalant al Gaudir, un bar del carrer de Sant Ferriol avui desaparegut. Va ser aquí on la regidora de Cultura va acceptar la proposta de publicar un butlletí mensual que li havíem presentat els tècnics. Així va néixer *El Plafó*, al qual, cinc anys més tard, s'incorporaria com a suplement *El Cartipàs*, que en la seva segona etapa arriba avui als cent números.

I va ser també aquella nit que es va decidir que el butlletí inclouria un article d'opinió en la primera pàgina de cada número. Avui, al cap de vint anys i de cent setanta articles, aquesta secció continua essent una pedra de toc per calibrar alguns aspectes de la cultura olotina i un maldecap per als responsables d'*El Cartipàs*. Perquè, al costat de moments gratificants (un text d'aquesta pàgina va ser l'origen de la iniciativa de dedicar un memorial als vençuts de la Guerra Civil, per exemple), haig de confessar un deix d'insatisfacció.

En primer lloc, pel format. *El Cartipàs* és un butlletí, i no una revista. La diferència és important, perquè un butlletí està sotmès a unes limitacions d'espai i a una estructura poc flexible que afecta també els continguts. Gairebé mai l'article d'aquesta pàgina –que no és un editorial i que, per tant, més d'una vegada ha estat crític amb la institució que publica el butlletí– ha admès una rèplica, quan segurament l'exigia, i això ha originat situacions incòmodes i fins i tot injustes. Només quan el tema que es plantejava era

prou delicat, com la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil a Olot, s'ha recorregut a un número extraordinari amb pluralitat d'opinions.

I és que, en segon lloc, en algunes ocasions *El Cartipàs* ha hagut de fer una feina de suplència que segurament no li pertoca. Des de l'any 1955 –per no remuntar-nos més enllà–, Olot havia disposat d'una premsa, si no plural, dual. Des de la desaparició de la revista *A 440 m sobre el nivell del mar*, ara fa dotze anys, la ciutat no té cap revista d'opinió. I aquest és un fet realment empobridor (pregunteu-ho, si no, als historiadors: no és el mateix disposar d'una mera font informativa que d'una font que, a més de descriure els fets, ofereix la visió que d'aquests fets tenien alguns coetanis). La dificultat d'obtenir una resposta satisfactòria al perquè d'aquesta absència forma part del problema.

Es pot objectar que mai no ha hagut tanta opinió expressada públicament com ara: els blogs, les xarxes socials i altres eines digitals ho faciliten. Però aquesta és una opinió aïllada, dispersa, que no facilita el debat. La premsa escrita és un espai que concentra, que aglutina; la xarxa, en aquest sentit, fragmenta. Algú podria dir que aquesta és una percepció obsoleta, o idealitzada, del paper de la premsa escrita. Admeto que és, si més no, una percepció connotada generacionalment. No és cap casualitat que bona part dels col·laboradors d'*El Cartipàs* hagin nascut als anys quaranta, cinquanta i seixanta, i que alguns s'hagin format, com a redactors o com a lectors, en unes revis-

tes que compartien una concepció de la premsa com a àgora i espai de discussió pública i que, en algun cas, van exercir de “pont entre generacions”. Hi havia un vincle que entroncava la millor tradició del passat amb l'expressió diversa del present. No em sembla atzarós que una de les seccions més longeves d'*El Cartipàs* es digui precisament “Del dinou al vint-i-u”.

Tinc la sensació –i aquesta és la tercera reflexió– que avui aquest fil, aquesta cadena, s'ha trencat. Per raons que se m'escapen, i que serien un bon tema per a un article d'aquesta pàgina, les noves generacions universitàries o de lletraferits locals no han sabut o no han volgut mantenir aquesta voluntat de transmissió cultural, aquest vincle amb el llegat intel·lectual que els ha precedit. En el camp de la història, per exemple, hi ha joves investigadors excel·lents, però en la majoria dels casos no hi sé reconèixer aquest lligam dialèctic, crític, amb el passat. Per a una tribuna d'opinió com aquesta, que s'hauria de nodrir d'aquest viure, aquest fenomen és decebedor. En aquest sentit, no deixa de ser simptomàtic que sigui un historiador nascut l'any 1955, Narcís Selles, qui, amb un rigor exemplar, continuï fixant el cànon de la cultura olotina del segle XX.

El Cartipàs demana un relleu i una renovació generacionals. Mentre no es produïx, en l'avinentsa d'aquests cent números només puc donar les gràcies a tots els col·laboradors que l'han fet possible fins ara amb la seva generosa disposició.

ANTONI MAYANS

ANIVERSARI / 900 ANYS DE LA CONSAGRACIÓ DE SANT ESTEVE D'OTOT

El 9 de gener de l'any 1117, el bisbe de Girona Berenguer va ser present a Olot en la cerimònia de consagració d'una nova església en honor de sant Esteve protomàrtir. El document de dotàlia (o acta de dotació de béns i drets) que es va redactar amb motiu del fet ens informa que el nou temple venia a substituir-ne un d'anterior, edificat en el segle X.

El bisbe va assignar a l'església olotina un terme parroquial que incloïa tota la plana entre el Fluvià i el Ridaura amb algunes porcions de terreny a l'altre costat d'aquests cursos fluvials. Tots els masos, agrupats en veïnats, que s'hi trobaven havien de pagar les rendes eclesiaístiques del delme i la primícia sobre els productes agraris per mantenir-hi el culte.

El passat 16 de desembre, a Barcelona, es va signar el conveni entre l'Ajuntament d'Olot i la família Plana i Aguilar, per a la donació i cessió dels drets d'exploració dels fons Josep Berga i Boix i Josep Berga i Boada. Com a representant de la família va actuar Carme Aguilar Delgado, vídua de Santiago Plana Berga, nét de Josep Berga i Boada i besnét de Josep Berga i Boix. La documentació va ingressar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa el mateix dia.

Josep Berga i Boix (la Pinya, 1837-Olot, 1914), conegut popularment com l'Avi Berga, va ser un dels pintors fundadors de l'Escola d'Olot, mestre de diverses generacions d'alumnes, escriptor i articulista. Quan va morir, la documentació que va generar al llarg de la seva vida va passar a mans del seu fill, el també artista Josep Berga i Boada (Olot, 1872-Sant Feliu de Guíxols, 1923), un home polifacètic vinculat als corrents renovadors del moment, que va ser professor de dibuix a Figueres i a Sant Feliu de Guíxols. Després de la mort de Berga i Boada, l'any 1923, la documentació dels dos artistes va passar a mans de la vídua d'aquest darrer, Francesca Bassols Sureda, que, en vida, la va llegar al seu nét Santiago Plana Berga. Fins a la seva mort, l'any 2009, Santiago Plana va estudiar, organitzar i conservar la documentació que, ara, la seva vídua, en nom de la família, ha cedit a la ciutat d'Olot.

La documentació de Josep Berga i Boix està constituïda bàsicament pels manuscrits originals dels contes, articles, narracions i llegendes que va publicar en la premsa local i catalana

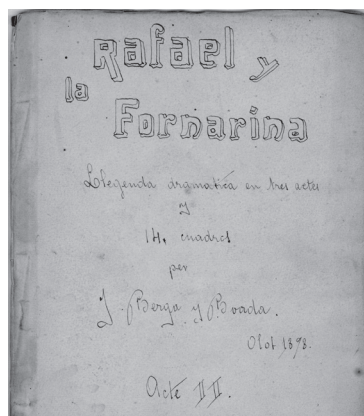
durant la seva vida o pòstumament. Entre l'obra inèdita, cal destacar les diferents versions de la novel·la *Lo casal del Roure*, que l'Ajuntament d'Olot s'ha compromès a publicar l'any 2017, en una edició crítica que anirà a cura de Margarida Casacuberta.

Pel que fa a Josep Berga i Boada, el fons conté diverses obres de teatre inèdites (*La borda*, *Les bruixes de Pla Traver*, *L'amor a muntanya*, *La festa de Sant Ferriol*, *Rafael i la fornarina*, *La mossegada*, etc.), narracions, dietaris, conferències i articles, i correspondència diversa. També cal ressenyar els originals d'algunes lliçons impartides a l'Escola d'Arts i Oficis de Sant Feliu de Guíxols, d'on Berga era professor, i que complementen el fons que l'any 2014 Santiago Plana Berga va donar a l'Ajuntament d'aquesta ciutat. Són notes i apunts per a les classes de perspectiva, geometria, arquitectura, història de l'art, *adorno* i anatomia (amb les lliçons sobre la teoria dels "cinc punts", segons la qual un bon dibuixant a partir de cinc punts col·locats a l'atzar ha de ser capaç d'elaborar una figura humana).

Finalment, cal fer esment de l'existència d'un centenar de fotografies de caràcter familiar, però també de paisatges i d'indrets de la comarca (algunes de les quals Berga i Boix utilitzava com a preparació de les seves pintures), costums, actes oficials, arqueologia, quadres i gravats.

L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha començat a dur a terme la revisió de l'inventari dels fons d'aquests dos artistes olotins, la qual permetrà afinar-ne i concretar-ne més el contingut. De moment, la primera exploració de la documentació permet afirmar que la donació suposa una gran notícia per a la ciutat.

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA

BREVIARI

Recentment, s'ha incorporat al repositori digital www.tdx.cat la tesi doctoral presentada per Oriol Luján Feliu (Navarcles, 1984) a la Universitat de Barcelona el desembre de 2015. El treball científic sota el títol *Reclamant espanyolitat des de la catalanitat: Un estudi dels diputats escollits a Catalunya durant la Dècada Moderada (1843-1854)*, recull el paper que hi va fer Joaquim de Romà, membre del partit moderat. Com a diputat pel districte electoral d'Olot entre 1846 i 1857, De Romà va desenvolupar un cert paper en la promoció del projecte de tren entre Sant Joan de les Abadesses i Roses (1846) i en el debat sobre la importància de la carretera entre Olot i Vic (1848).

•••

La primera Vitrina del trimestre de 2017 de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa està dedicada a l'evolució històrica del Firal d'Olot –des de 1914, oficialment passeig de Miquel Blay–, amb motiu de la seva imminent remodelació. Aquest passeig de gairebé 200 metres en ple centre urbà va néixer en el segle XVI per acollir les fires anuals de bestiar i es va convertir en un passeig arbrat l'any 1842. Transformat en diverses ocasions al llarg dels segles, ara, després del procés participatiu "Firal viu" endegat per l'Ajuntament d'Olot per tal de recollir les necessitats i les expectatives dels ciutadans, l'espai s'adequarà als nous temps. La mostra es podrà visitar del 13 de gener al 31 de març a la sala de consulta de l'Arxiu en l'horari habitual d'obertura.

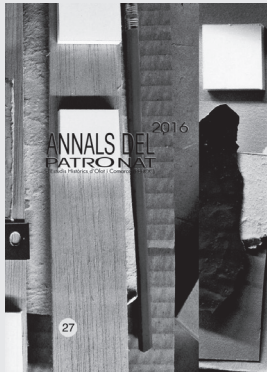
•••

Des del mes de juliol de 2016, la historiadora Tura Clarà Vallès (Olot, 1958), especialitzada en la història de l'ensenyament a la Garrotxa i en la recerca al voltant de la vila de Besalú, publica a Internet la pàgina web personal *Parlem de Besalú* (<http://parlemdebesalu.blogspot.com.es>). En aquest blog, Clarà ofereix de manera periòdica breus entrades sobre el passat social, econòmic i arquitectònic de la vila garrotxina. Aquest espai informatiu s'afegeix al de *Les escoles de la Garrotxa* (<http://turacv.blogspot.com.es>), que la mateixa bloguera manté des de desembre de 2015.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, núm. 27, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 2016, 339 p.

BUSQUETS, Lluís (ed.),

Amic i Amat. Tres homes de Déu en diàleg [Ramon Llull, Jacint Verdaguer, Lluís M. Xirinacs], Barcelona: Balasch editor, 2016, 413 p.

100 anys de disseny a Simon, [Barcelona]: Simon, 2016, 296 p.

GUIX, Josep i ROCA, Anna, *Agenda del Pagès 2017*, Girona: Hermes Comunicacions, 2017, 208 p.

IV Jornades de Conservació de Flora i Funga: Llibre de resums, Olot: Fundació d'Estudis Superiors d'Olot, 2016, 84 p.

Miquel Blay, 1866-1936, Girona: Museu d'Art de Girona, 2016, 207 p. Textos de: Pilar Ferrés, M. Lluïsa Faxedas, Mercè Doñate, Cristina Rodríguez, Elena Llorens, Carme Clusellas, Xavier Roura, Mariàngels Fondevila i Leticia Azcue.

REIXACH, Albert,

Metges, clíniques i hospitals. Història de la medicina a la ciutat de Girona, amb el testimoni de 44 famílies mèdiques, Cassà de la Selva-Girona: Editorial Gavarres-Ajuntament de Girona, 2016, 309 p. (Col·lecció La Gent de Girona; 1)

ARTICLES

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA, "Selecció de bibliografia de temàtica garrotxina (octubre 2015-septembre 2016)", dins *Annals del Patronat...*, p. 319-335.

BARNADAS, Joan,

"La Guerra dels Matiners a Olot",

dins *Annals del Patronat...*, p. 135-166.

BASSOLS, Adrià,

"La vida a la fullaraca. Estudi dels macroartròpodes dels sòls de la Fageda d'en Jordà", dins *Annals del Patronat...*, p. 271-284.

BOSQUET, Jaume,

"Sobre tenir un càncer", *Ciutat Nova*, núm. 167, octubre-novembre 2016, p. 22-23.

BOUZAS, Marc,

"Història i estudi de la col·lecció numismàtica del Museu de la Garrotxa", dins *Annals del Patronat...*, p. 167-202.

CLARA, Josep,

"Valentí Fagnoli, fotògraf de la Garrotxa", dins *Annals del Patronat...*, p. 217-228.

COSTA, Anna,

"Sant Aniol de Finestres i el culte a les aigües en època romana", dins *Annals del Patronat...*, p. 57-66.

FONT, Pau,

"Els afusellats per la repressió franquista a Sant Feliu de Pallerols", dins *Annals del Patronat...*, p. 285-298.

FUMANAL, Miquel Àngel,

"Senyalètica patrimonial i turisme cultural. La senyal interpretativa: primeres reflexions", dins *Turisme d'interior i de muntanya*, Barcelona: Escola Universitària Formatic, 2016, p. 64-76.

FURTET, Mònica,

"Ramon Ferrussola i Feixas. Lo Salt de la Núvia (Llegenda pirenayca) (Acabament)", *El Brull*, núm. 31, desembre 2016, p. 48-49. Edició del text datat el 1890.

GINEBRA, Rafael,

"El procés contra Astruga sa Gairnarda, habitant del Mallol, acusada de bruixeria el 1373", dins *Annals del Patronat...*, p. 67-98.

MOLERA, Pere i GRABULOSA, Àngel, "Fra Eloi de Bianya", dins *Annals del Patronat...*, p. 259-268.

MONTURIOL, Antoni,

"Els germans Busquets i el disseny gràfic", dins *Els germans Busquets. Un univers compartit*, Girona: Museu d'Art de Girona, 2016, p. 27-32.

MURLÀ, Josep,

"Nou-cents anys de la consagració de l'església de Sant Esteve d'Olot", dins *Annals del Patronat...*, p. 231-242.

MURLÀ, Josep,

"L'enllumenat públic i la plaça Major olotina", *La Comarca d'Olot*, núm. 1.866, p. 30-38.

OLIVA, Joan; RENAU, Cèsar; XAUDIERA, Miquel,

"El nostre patrimoni. El Molí de Sant Aniol", *El Brull*, núm. 31, desembre 2016, p. 44-47.

PICART, Sandra,

"L'aplicació de les anàlisis políniques als jaciments arqueològics: l'exemple del jaciment de la Dou (Sant Esteve d'en Bas, la Garrotxa)", dins *Annals del Patronat...*, p. 13-45.

SÁNCHEZ DEL COLLADO, Luis,

"Estudi d'un quadre des del punt de vista compositiu [Josep Berga i Boix]", dins *Annals del Patronat...*, p. 203-216.

SOLÀ, Xavier,

"Petits hospitals rurals: caritat, misèria i supervivència en els segles XVI i XVII. Alguns exemples de pobles de la Garrotxa i la Selva", dins *Annals del Patronat...*, p. 99-134.

TEXTOS ELECTRÒNICS

CALLÍS, Eduard i MOLINER, Guillem, "Vestir la plaza. Domesticar la estancia comunitaria", *planur-e*, núm. 7, estiu 2016 [en línia]. Disponible a: <<http://www.planur-e.es/articulos/ver/vestir-la-plaza-domesticar-la-estancia-comunitaria/completo>>

PUIG, Miquel,

"L'exèrcit, un compositor, un mestre de capella, uns poetes i uns impresos, a Olot entre 1729 i 1739", *Olot 1700*. [en línia]. 30 de novembre de 2016. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

SANTAEULÀRIA, David,

"La Bianyal. Contemporary Art and Heritage Route in La Vall de Bianya", *BRAC. Barcelona Research Art Creation*, 4/3, 2016 [en línia]. Disponible a: <<http://hpiatiapress.com/hpijournals/index.php/brac/article/view/2067>>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Mentre el sobiranisme s'esbudellava per l'emplaçament al Born d'una exposició de petit format i maldestra factura sobre els monuments franquistes, al castell de Montjuïc inauguraven discretament una exposició realment important, "El Procés de Montjuïc, l'anarquisme i la repressió a la Barcelona de finals del segle XIX". Un tema tabú. Silenciat i ignorat perquè no interessa a cap partit polític recordar que les classes populars catalanes es varen haver d'autoorganitzar per poder accedir a l'educació, tenir drets de ciutadania i disposar d'unes condicions de treball dignes i justes. D'aquesta exposició els intel·lectuals orgànics no en volen parlar perquè s'escapa del seu objectiu estratègic, que no és altre que imposar el seu relat. A uns els cal justificar que la preeminència simbòlica correspon a la resistència nacional del 1714, i als altres a la lluita clandestina d'uns pocs militants del partit comunista durant la darrera dictadura. Les terceres vies només destorben.

La prova del nou del caràcter autènticament popular dels moviments revolucionaris del segle XIX és la impossibilitat de posar-hi un rostre. Un referent. Joan Muns. Joan Prim. Juan Mendizábal. Anselm Clavé. Francesc Pi i Margall. Cap d'ells per si mateix explica els canvis. Tampoc cap organització n'és la protagonista. Ni els progressistes, ni la Internacional, ni els republicans, ni els federals. Ho són tots, en petites parts alíquotes i molts claroscurs. Si repassem el nostre passat més proper tampoc no trobem cap referent clar. Cap líder. Josep Estorch i Siqués. Martí Pararols. Joan Deu. Tots expliquen una part, però cap n'és l'inductor, l'ar-

tífex. Una de les principals sorpreses que em vaig endur en estudiar la biografia de l'alcalde Joan Deu és que, el 1869, va participar a la revolta federal contra la seva voluntat. Els federals de la comarca, armats, es varen presentar a les portes de la vila i el varen obligar a encapçalar la revolta. Pràcticament podria explicar el mateix dels dirigents del partit progressista durant la revolta republicana del 1842. Quan els olotins se n'assabentaren, varen prendre el carrer, varen alliberar els presos i varen cridar els visques i els moris de rigor. Els discursos varen anar a càrrec, com correspon, dels dirigents del partit progressista. Però, durant la negra nit, els líders es varen fer fonedissos i l'endemà no varen acompanyar els militants del seu partit que marxaven a conquerir Girona. És ben clar que el moviment venia de baix i que els dirigents només intentaven sobreviure a la cresta de l'onada. Talment com ara.

Tampoc el moviment obrer olotí no tenia cap líder, ni una organització que li donés continuïtat. Reapareixia sempre que hi havia un període de mínima llibertat, però mai amb els mateixos dirigents. Als anys 40 eren Joan Muns, Agustí Roca, Francesc Carbó, Esteve Valls i Antoni Albert; durant el Bienni Progressista, Josep Coderch, Josep Simó i Esteve Corominas, i durant el Sexenni Democràtic, Salvador Casals, Josep Estela, Pere Guardiola i Josep Batselí. No podia ser d'altra manera. Estaven molt perseguits i al davant s'hi posava qui podia o qui s'hi trobava. La continuïtat no la varen donar els líders ni les organitzacions, sinó els anhels i les necessitats de les classes populars.

HISTÒRIES / ELS CAMINS DE L'ALABASTRE

A finals de la dècada de 1940, l'escultor i col·leccionista Frederic Marès emprengué un viatge cap als confins orientals de la Garrotxa, allí on els darrers contraforts del massís del Mont lentament es confonen amb les primeres planes de l'Empordà. En aquesta zona de confluència s'estén l'actual municipi de Beuda, integrat per quatre antigues parròquies que des del segle XIV proveïren d'alabastre la major part dels encàrrecs escultòrics de la cort de Pere III el Cerimoniós i els seus successors, a més d'una llarga llista d'altres comitents, tant aristòcrates com eclesiàstics o civils. El principal projecte del rei Pere foren els cèlebres sepulcres de Poblet, malmesos pel saqueig i el pillatge després de les desamortitzacions decimonòniques, que encarregà primer als escultors nòrdics Pere de Guines i Aloi de Montbray, i que després continuà aquest segon en associació amb el famós mestre Jaume Cascalls, originari de Berga.

En ple segle XX, doncs, quan la postguerra començava a dissipar-se, Marès fou encarregat de la restauració dels sepulcres de Poblet i, com a bon professional, intentà localitzar la pedrera original des d'on els mestres reials havien extret el material per a les obres del segle XIV. Les investigacions del barceloní el portaren a Segueró, on l'estadant del Noguer, Francisco Vayreda, l'esperava per dur-lo a la pedrera del Verdaguer, avui quasi perduda i emboscada, que ell considerava la més antiga mai explotada. Fos això cert o no, el cas és que en un document de 1341 els pedrers Arnau Soler, Pere Moltó pare i el seu fill del mateix nom reconeixien rebre uns diners per haver extret una bona quantitat d'alabastre en una pedrera de Segueró que era propietat directa

del mestre Aloi. No podem identificar amb seguretat que aquesta pedrera fos la del Verdaguer, però sí que se'n pot asseverar la procedència, per exemple, de la llosa principal de la tomba de la infanta Teresa d'Entença, mare del Cerimoniós: a principis d'abril d'aquell any el rei manava als seus oficials que facilitessin homes i transport per traslladar la pedra fins al convent de franciscans de Saragossa, on anava destinada. Podem reconstruir la ruta d'aquell sepulcre d'alabastre, una ruta més fluvial que terrestre: els oficials d'Aloi s'encarregaren de dur-la amb carro fins a Navata. Des d'allí, Bernat Ortolà, Joan Bertran, Raimon Moner, Joan Mossa i Pere de Sant Llorenç, tots ells bastaixos de Castelló d'Empúries, dugueren la imatge fins a Castelló i d'allí al port de Roses. Després de diversos dies en vaixell, i no sabem si amb escales, la tomba arribà a Tortosa, des d'on remuntà l'Ebre més de 100 quilòmetres fins a Saragossa.

Ara bé, quins foren els arrencs de pedrera d'on procedien els materials escultòrics? La pedrera del Verdaguer, podria ser la que tenia en propietat Aloi de Montbray? Era correcta la identificació de Francisco Vayreda? I Marès, va poder utilitzar alabastre de la mateixa llenca de terra per a la restauració de Poblet? A poc a poc, les fonts documentals que els historiadors de l'art fa dècades que buidem, com l'Arxiu de la Corona d'Aragó i els arxius notariais conservats a Olot i Girona, van esgotant les possibilitats. Molt més que probablement, l'accés i la capacitat d'investigació sobre l'immens arxiu particular del Noguer de Segueró, conservat in situ, ajudaria a aclarir molts d'aquests interrogants.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS

JAUME BOSQUET

23 d'octubre de 2008

No sé si era ahir o era abans d'ahir que, a la classe d'ais de tercer –ais Clara–, davant el meu meravellament lul·lià en escoltar les lectures dels diaris dels seus membres (realment excepcionals), va saltar la idea, potser de l'Eudald, que podríem fer-ne un llibre. La idea és brillant, però hauré de mirar que no torni a sortir, ni que plani sobre els seus deu minuts, per poder-la finalment portar a terme.

24 d'octubre de 2008

Ais Clara. Com ha demostrat en Fiol en el seu portentós *Entre Cavorques i Albió. Un dietari*, és possible escriure els somnis de quan dorms si tens la previsió o la precaució d'escriure'ls o de passar-los al paper sense donar gaire temps a la consciència, és a dir tot just que et despertes, o encara millor, en aquell estar entre somnis que és anar a pixar a mitja nit. Avui n'he tinguts uns quants, de somnis, com darrerament, força angoixants, però ara només puc recordar-ne un, i encara en plena difuminació: era (ja se sap que en els somnis sempre hi és el senyor jo) a l'aula 33 o en una de semblant i els alumnes eren persones adultes, entre elles els meus pares –no puc recordar-ne cap més així, amb nom i cognom–, i jo sobre la taula del professor tenia dossiers de poesia com ara els que fem o fèiem o farem servir a la Mercè, però així que volia començar a llegir o dir el “Kensington” resulta que no el trobava mai en el dossier o bé el dossier es convertia en una mena d'àlbum de fotos –com ara les que portaven la Clara, la Natàlia i la Laura d'ais Clara– i no hi havia manera humana de trobar el poema ni de llegir-lo o dir-lo, i estava cada cop més angoixat perquè els alumnes adults es distreien i jo, angoixat, molt angoixat, m'he despertat.

27 d'octubre de 2008

Em penso que ja era fosc, o poc que n'hi faltava. En tot cas, avui deu fer vint-i-nou anys que el fill de puta d'en Tribiño

va ordenar, sense venir a *cuanto*, que en Francesc Xavier escombrés la cuina i en Francesc Xavier va dir que no; tot seguit va ordenar-ho a en Manolo, que també va dir que no volia escombrar-la; i després va ordenar-m'ho a mi, que ja sabia què havia de dir. Total: un mes inoblidable al calabós del Castilla 16. Impagable. Extraordinari. Espriu, Pío Baroja, Freud...!

28 d'octubre de 2008

Ais Clara. Plou, tot el dia que plou, i plou i plou. M'he menjat tants macarrons avui per dinar que ara em costa de pair-los. Avui el Barça juga a Benidorm, a partir de les nou. No el fan pas per TV3, o sigui que hauré de seguir en Punnyal. Ja m'agrada. Sento una professora de matemàtiques, menys divuit número dinou *vale*, no sé pas qui és. *Plis, plis*, llegiu-lo, és en Jordi que vol sentir què han escrit les nenes. Plou i plou i plou i plou. Em ve un esternut d'aquests de repetició i fins que no el trec del tot no em calmo. Tinc set línies, diu en Jordi.

31 d'octubre de 2008

Ais Clara. Avui no fa tanta fred. En Jordi: el Madrid va perdre tres a dos, Jaume, vas veure el Madrid quin ridícul que van fer?, perdre contra aquells burros del Reial Irún. És que dic jo feien el reial podrit per la tele ahir? Si és així, ja en sóc jo, de burro, que no me'n vaig assabentar. Diuen que dimecres van a Girona. La setmana entrant m'estalviaré dues classes, la d'ells de dimecres, i la d'ais Natàlia K el divendres, que tindran sexualitat i jo suposo que m'hauré de limitar a vigilar i escoltar, que segur que encara descobriré alguna cosa sobre la sexualitat que no sé. Ahir, al debat de TV3 sobre ensenyament, les ganes de paonar d'en Cuní van fer que hi hagués una tensió, un ritme excessiu, un fer tan estressant, que no s'adiu (s'adiuen?) amb l'actitud amb què s'ha d'afrontar intel·lectualment la situació actual de l'ensenyament.

ELS NOMS DE LA TERRA / PONT DE MÍNIMS

XAVIER PUIGVERT I GURT

Les grans edificacions humanes solen deixar una empremta contundent en els noms del paisatge, com si sentissin la necessitat de refermar encara més la solidesa dels seus fonaments. Elements com ara un pont, un castell o una església gairebé sempre es fan acompanyar d'un complement de distinció: el pont pot reivindicar ser major, nou o d'una població; el castell pot presentar-se com a bisbal, vell o dels moros, i l'església es pot encomanar a un o més sants. Les obres petites, a l'ombra d'aquestes construccions de fàbrica noble, només adopten diminutius, ornaments que els desvaloren.

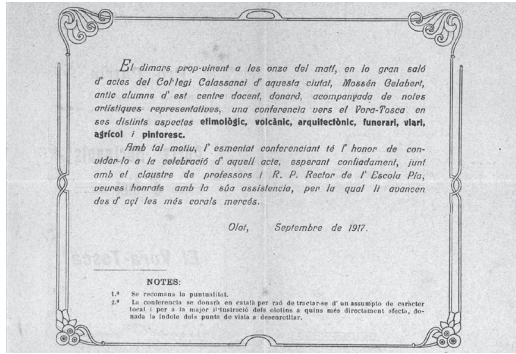
No sé si trobaríem un exemple millor que el cas del *mas Pontí*, situat en el terme municipal de Sant Jaume de Llierca. Aquesta masia, documentada des del segle XIII, prenia el nom d'un petit pont que ajudava (i encara ajuda) a travessar el torrent de Castellar per anar de Montagut al veïnat de Palau de Montagut –nom antic de Sant Jaume, quan encara no era un districte independent– o al dels Sangles, sota Castellfollit. Des del seu inici, devia ser d'una manufactura elemental, potser obrat en fusta quan la pedra ja despuntava com a material principal en el ram dels viaductes, potser

format per una volta no gaire més gran que una claveguera. No ho sabem. El cas és que els coetanis de l'element van rebuscar en el sarró dels diminutius de “pont” (pontet, pontarró, pontiró...) fins a trobar una forma poc comuna, però eficaç, per acreditar-lo com a referent de la rodalia de Montagut. Així, quan l'any 1349 la pubilla del mas actualment conegut per Pontí va confessar posseir-lo en nom de l'abadia de Sant Pere de Camprodon, l'escrivà del capbreu en llatí va especificar el nom de la casa en català: es llegia “dez Pontiy!” és a dir, del Pontill.

Malgrat el menyspreu del nom de pila, aquell pontet ha anat fent la viu-viu durant centúries a tocar dels ponts gòtics de Llierca, Besalú i Castellfollit. Els historiadors i simulars ens hem bolcat en aquests monuments i hem deixat de banda l'obra menor. És un comportament tan mesquí com el dels obrers pontífexs i els veïns transeüints d'abans: li van adjudicar un diminutiu insultant per inscriure'l en la toponímia local, al costat de ponts gravats en majúscula i lletres daurades.

Sense cognom, sense història, sense glòria i sense estil, el pontí ha perdurat de manera sorprenent

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El fill adoptiu d'Olot mossèn Josep Gelabert i Rincón (el Morell, Tarragonès, 1859-Llagostera, Gironès, 1936) és una de les figures més destacades de la història de la conservació de la natura a la nostra comarca. Sota la seva sotana s'amagava una persona modesta, humil, treballadora incansable i amb una profunda sensibilitat envers la natura, virtut, aquesta última, que exterioritzava en una altra de les facetes en les quals va destacar, la de pintor paisatgista. L'ull escorcollador del geòleg combinat amb la interpretació detallista de l'artista, el conduïren a fer interessants aportacions en l'àmbit de les ciències naturals, especialment en el coneixement de la geologia local. Gelabert va recollir, classificar i estudiar nombroses mostres de material volcànic. Estava en contacte amb el Museo de Ciencias Naturales de Madrid i periòdicament els enviava minerals. Va ser un dels fundadors, el 1905, del Museu d'Olot i també va ser membre de la seva junta. Va donar la seva col·lecció privada al Museu d'Olot, la qual va estar exposada a la Sala Gelabert de l'edifici de l'Hospici i va constituir la part principal de les exposicions del museu fins que es va traslladar, conjuntament amb tot el fons de ciències naturals, a la torre Castanys, al Parc Nou d'Olot. Mossèn Gelabert va produir obres de gran rellevància històrica, les més ressenyades són *Los volcanes extinguidos de la provincia de Girona* (1904) i la *Guía ilustrada d'Olot y ses Valls* (1908). Però l'aportació

més interessant per la qual es recorda és per ser la primera persona que, públicament, va demanar la protecció de la zona volcànica.

Va ser durant la conferència que féu a l'Escola Pia d'Olot, l'onze de setembre de 1917; per tant, enguany es compleixen cent anys d'aquella data històrica. En presència de la plana major de les autoritats locals de l'època, Gelabert va fer la que s'ha qualificat com una "vibrant exhortació", i va pronunciar aquestes paraules: "Jo crec que, amb tot el que he exposat i exhibit de croquis, fotografies, talls i plànols, n'hi ha de sobres per convence's o donar una idea gens equivocada de que el Vora-Tosca, o regió de la Pedra-Tosca, és excepcionalment pintoresca i per aquesta raó, digna d'ésser considerada Parc Nacional, de conformitat amb la Ley de Creación de Parques Nacionales del 7 de desembre de 1916". L'any següent a la conferència, el 1918, aquest contingut va quedar recollit en la publicació *El Vora-Tosca. Conferència científich-artística il·lustrada am nombrosos grabats*. Avui dia estem molt acostumats a sentir parlar de protecció de la natura, però si emmarquem la reivindicació de Gelabert en el seu particular context històric, a principis del segle XX, el gest s'ha de considerar com un fet absolutament pioner, i fins a cert punt transgressor, que només es pot entendre per la profunda i apassionada estima que professava pel Bosc de Tosca i, per extensió, per tota la zona volcànica. Ja de gran, Gelabert va rebaixar la seva activitat geològica per dedicar-se més a la pintura. Va morir a Llagostera el febrer de 1936, víctima d'una fulminant malaltia. En el *Diario Gráfico* del 8 de febrer de 1936 es publica una nota breu amb motiu de la seva mort en què s'exalta la seva personalitat científica i artística i es diu d'ell que "si el presbítero José Gelabert no hubiera sido un hombre tan modesto y sencillo —ejemplo y edificante humildad franciscana en estos tiempos de vacías vanidades— hoy su muerte llenaría páginas enteras en los rotativos". El 2017 pot ser un bon any per glossar la figura de mossèn Gelabert. Una femèride d'aquestes característiques mereix ser destacada.

LA VIDA S'ESMUNY PELS CARRERS / EL PUIG DELS MOROS, HISTÒRIA D'ARA MATEIX

DOMÈNEC MOLI

La postguerra creà la immigració. El seu camí normal era de sud a nord. Arribaren andalusos. Els andalusos construïen les cases. Les cases fixaren els carrers i les places. I aquests conformaren el barri. Així de fàcil. Els diumenges, a Sant Roc, els barbers afaitaven i tallaven els cabells en ple carrer mentre, al costat mateix, el cap de família i tres o quatre amics-col·laboradors aixecaven una nova casa. Planta baixa. Un hort petit on plantar cebes, patates i cols. I alls. També s'estava coent, mentrestant, un singular "catanyol" garrotxí, una nova llengua que, si la descobreixen els pepes de la Franja, aviat li trobaran una equivalència a la seva "lapao". En uns pocs anys, aquell barri quedà sota jurisdicció andalusa. A l'únic català que hi quedava el coneixien pel *forastero*. Potser perquè, en el fons, els sabia greu la distància que marquen les cultures i les llengües, batejaren els seus carrers amb noms de pobles i ciutats andaluses i catalanes. Hi trobem carrer de Sevilla, Còrdova, Màlaga, Conca, Granada.. i també de Figueres, Puigcerdà, Banyoles, Besalú, Tarragona, Lleida...

Aquest faulista s'ha quedat amb el carrer del Puig dels Moros. Tampoc per cap raó especial. Un carrer que uneix dues places: la plaça de la Solfa, que per més que es busca

no es troba, tret que sigui aquell metre quadrat verd, d'herba salvatge, que simula un mirador sobre els teulats de la part baixa del barri. L'altra plaça és absolutament indescriptible. Hexagonal? Multilateral? Amb una hèrnia lateral? És la plaça del Bosc de Tosca. Entre el carrer i la plaça es pot explicar la història d'aquest barri. Al Puig dels Moros s'hi arriba també per unes escales de vertigen. La sensació que estàs escalant el Tibet és inevitable per als habitants del pla. A un costat, cases típiques d'una sola planta amb l'hortet al davant, petit, però en plena producció. Són autèntiques. A l'altra vorera, cases de pisos, filles de les anteriors, de quan la bonança econòmica les va fer possible. L'ordre era: primer, la gavardina; després, la bicicleta; més tard, la casa de planta baixa... Els fills ja farien pisos. El carrer, mínim, amable, desemboca a la plaça on també ho fan els carres de Sevilla, la Bisbal, Puigcerdà, Figueres, Solé Jorba, Rocamora... Tanta diversitat explica una mica el caos d'on va néixer tot un barri que és un poble. El millor de la plaça és que és una plaça tova. Preguem perquè a cap il·luminat no se li acudeixi arranjar-la per convertir-la en una freda, inhòspita, dura, plaça moderna. Encara es pot concebre el rastre que deixen els nens jugant sobre la terra, l'herba i la sorra.

MEMÒRIES URBANÍSTIQUES OLOTINES / EL SECTOR INDUSTRIAL DE LA RIERA DEL RIUDAURA DE 1982

JOAN ANTONI SOLANS HUGUET

L'any 1971, el Ministeri d'Habitatge, del qual era titular Vicente Mortes, va posar en marxa diferents sectors industrials a Catalunya (Berga, Igualada, Manresa, Vic i Vilanova i la Geltrú). Però no us cregueu que això responia a una voluntat d'industrialitzar el país ni de donar un tracte singular a Catalunya. El 1970, havia declarat que farien tres noves ciutats a Barcelona: a la riera de Caldes, als terrenys entre Sabadell i Terrassa, i a Martorell, en el marc d'un programa anomenat Actuacions urbanístiques urgents. El director general d'Urbanisme, Antonio Linares, tenia reservats els diners per fer les expropiacions d'aquelles grans actuacions i s'adonava que, si a final d'any no se'ls havia gastat, el ministre d'Hisenda li passaria el rasquet. Les expropiacions d'aquelles actuacions exigien més temps. Per no perdre els diners i que, a sobre, el titllessin d'ineficac, se li ocorregué demanar als diputats que, si li portaven uns terrenys on emplaçar un polígon industrial, amb el preu del sòl que fixà el Ministeri, tancat amb els propietaris, el Ministeri els el compraria i desenvoluparia el polígon. Així es prenen les decisions. Jo acabava de fer el pla general de Vic i vaig portar la gestió per a l'alcalde de Vic, Antoni Bach, del sector del Molí de Llobet, el polígon de les Malloles.

Olot es va bellugar perquè també li'n fessin un. Però aquest no arribava. L'any 1980, l'alcalde d'Olot Joan Sala deia que li ho havien promès i que fins i tot tenien l'expedient redactat. Mai no el vaig veure. Entre la crisi política i econòmica de la transició, tothom s'aturà, començant pel Ministeri, que amb el nou estat de les autonomies veia que perdria aquelles competències a favor de la Generalitat. Les transfe-

rències de l'Institut Nacional de Urbanització no arribaren fins al 1981, i això ens permeté crear l'Institut Català del Sòl. Prendre'ls els expedients fou una labor titànica, malgrat que la transferència es va fer sense dotació econòmica: només aquells polígons de l'any 1972, que s'acabaren el 1974 i el de la riera de Caldes. Les vendes d'alguns solars el 1982 permeteren capitalitzar el nou organisme i girar els diners, com a bon pare de família, fins a fer 440 actuacions a tot Catalunya durant el període en què en vaig ser el vicepresident.

Joan Sala, cada cap de setmana que em veia, em demanava el polígon. Mentrestant, havia encarregat a l'arquitecte Joaquim Español el traçat d'un sector més ampli, que, a l'altre cantó de la carretera de la Cantina, incloïa els terrenys del pla de Baix, del mas Bosser i del Masdexeixars. La finalitat era guanyar temps i pressionar Madrid o la Generalitat perquè li fessin.

El sector Pla de Baix de 14,7 hectàrees, l'iniciàrem el 15 de febrer de 1982, el primer any de funcionament de l'organisme. I, venuda la primera fase, tot seguit, l'any 1984, iniciàrem la segona, amb una inversió d'uns nous 42 milions de pessetes, que s'adjudicaren a l'empresa Agustí-Masoliver. Olot aconseguia un total de 74.831 m² de nous solars industrials, 3,65 ha de parcs i 7.393 m² d'equipaments, on s'ubicà l'escorxadador. Sobre el parc s'hi emplaçà la caserna dels mossos d'esquadra (sic), un heliport i un camp de futbol.

Em vaig moure prop del governador civil, Miquel Solans –del qual no sóc parent, però que coneixia de quan treballava a Renault–, per evitar que la variant de la C-150 que el Ministeri faria poc després acabés com va acabar: plantats al mig de la calçada amb el gir a l'esquerra sobre la carretera. Li vaig deixar clar que el tram d'aquella carretera entre la carretera de la Canya i el nou sector industrial era la ronda nord d'Olot, i que l'enllaç a la ciutat, per major seguretat, havia de ser directe, i també que, passat el mas de l'Arençada, s'hauria de fer a diferent nivell la futura connexió cap a la vall d'en Bas. Amb les converses que vaig mantenir amb l'enginyer Miguel Ángel Dombriz, a la delegació de carreteres

de l'Estat a Catalunya, tampoc me'n vaig sortir, i així ha quedat.

Veient la poca qualitat de les tanques que sorgien, vaig ordenar plantar unes tuies exteriors, per endreçar i harmonitzar la imatge del sector. Finalment, l'Ajuntament, en època de l'alcalde Arcadi Calzada, va encarregar a Joan Ferrés el conjunt escultòric de l'entrada, que pagà l'Institut Català del Sòl. Ah! i, finalment, i independentment del problema que l'Ajuntament tingués amb els salzes ploraners (*Salix babylonica*) que havíem plantat de manera paisatgística i oberta, la pista de bicicletes no obligava a plantar arbres d'alineació, que contradiuen dramàticament l'espai verd central.

En qualsevol cas, el sector ajudà a bombejar nova inversió i llocs de treball en un moment de crisi, i a treure de dins de les zones residencials una activitat que estava mal emplaçada, i sense capacitat d'ampliar-se i congestionant els carrers estrets.

BREVIARI

El passat mes de novembre va tenir lloc a la seu de la Cambra de Comerç de Girona l'acte de lliurament de les **Distincions als Establiments Històrics 2016**. Aquests premis, dels quals se celebrava la 37a convocatòria, suposen un reconeixement a les empreses comercials, industrials o de serveis de les comarques gironines que poden acreditar haver complert 50 anys o més d'activitat. En l'edició d'enguany, han estat distingides tres botigues i fàbriques garrotxines: l'empresa de material elèctric Simon (fundada el 1916) i la corredoria d'assegurances Curós-Espigulé (1965), nascudes a Olot, i la indústria de maquinària tèxtil i de reciclatge Masias (1941), de Sant Joan les Fonts. Com cada any, la Cambra de Comerç ha publicat un opuscle amb una ressenya històrica de cadascun dels establiments, disponible a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

•••

L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa romandrà obert el matí del dissabte 14 de gener, de les 9 a les 14 h.

Santa Pau medieval de mossèn Lluís Constans no sempre es té present com a llibre de referència sobre el tema que el mateix títol anuncia de manera precisa. Es recorre més sovint al volum corresponent de les monumentals *Noticias Historicas* de Francesc Montsalvatje o al nodrit assaig de Ramon Grabolosa *Santa Pau i la seva baronia*. Malgrat això, els dos petits volums que conformen l'obra són el fruit d'una recerca documental honesta. Trobo que s'ha de reivindicar.

Constans era un clergue de Banyoles que es va poder permetre l'autèntic luxe de dedicar molt temps a consultar, entre d'altres, els arxius del monestir benedictí i del municipi de la seva vila natal i de nombrosos masos de la comarca que li van obrir amablement les portes. Malgrat morir relativament jove, la seva aportació a la història del Pla de l'Estany resulta incommensurable. El llibre que ens ocupa n'esdevindria una mena de prolongació, qui sap si motivada per la convocatòria dels premis del Patronat d'Estudis Històrics Olotins (aleshores sense preveure's l'abast comarcal). Guardonada l'any 1953, la recerca no es publicà fins set anys després de la mort de l'autor dins de la pionera col·

lecció Biblioteca Olotina. Com assenyalava l'autor del pròleg, així s'aconseguia que el llibre no faltés en cap biblioteca dels amants de la història local.

Tot això, però, jo no ho sabia quan, remenant per casa, vaig tenir els llibrets a les mans per primera vegada. De l'autor no en coneixia res, a banda de sonar-me el nom d'un carrer de Banyoles que la gent de Santa Pau sempre creua quan van per avall. Em centrava en el contingut. I és que, un cop superat l'impacte que es tractessin escenaris quotidians en castellà, hi llegia les aventures i desventures dels senyors dels castells de Finestres i de Santa Pau. Hi havia matèria abundant per imaginar arguments de novel·la; fins i tot, confós pel Kavafis de Carles Riba, per voler convertir els barons en herois hel·lenístics, episodis històrics en escenes poètiques.

Tanmateix, amb el temps, el model de l'obra de Constans no m'encaixava amb una incipient consciència de poble. Trobava que ja n'hi havia prou de reduir la història de Santa Pau a la d'una família. Un disgust, tot s'ha de dir, que vaig veure aviat recompensat amb recerques com les de Joan Soler. Ara, amb més perspectiva per identificar l'esquelet de *Santa Pau medieval*, em decanto per insistir en el rigor metodològic, poc comú en treballs similars. Tal com indica amb les corresponents referències a peu de pàgina, l'autor reconstrueix la trajectòria dels senyors de Santa Pau a partir de documentació ja publicada i molta d'altra d'inèdita procedent d'arxius com l'Arxiu Diocesà de Girona, d'uns quants arxius patrimonials i de diferents seccions de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on s'endevina que es valgué d'índexs i inventaris històrics actualment força oblidats. També demostra haver consultat uns quants volums del fons notarial de Santa Pau que custodia l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, si bé de manera menys sistemàtica que en altres obres incloses dins de la mateixa col·lecció d'història olotina o de recerques sobre l'antic terme de Finestres que han seguit la seva estela.

ALBERT REIXACH SALA

ME'N RECORDO / 31

Recordo la meva infantesa jugant a l'actual plaça de Jaume Balmes, per nosaltres "la placeta", quan encara no estava asfaltada i hi havia arbres tot al voltant; la recordo molt maca. Recordo els carros, tirats amb cavalls, i els soldats a sobre, anant cap al volcà Montsacopa a buscar greda i que passaven per davant de casa, el carrer Monsalvatje. Recordo la nevada i la fred que vam passar l'any 1956. Recordo que els veïns sortien amb pales, per treure la neu i fer camins. Recordo que, per la meva alçada, no veia a banda i banda. Recordo els fogons de carbó que hi havia a la cuina i que calia ventar força estona perquè s'encengués. Recordo les estufes de llenya, que servien per escalfar-nos, però si a fora feia vent, tot rebufava i era necessari obrir finestres per fer marxar el fum. Recordo anar a buscar la llet a ca la Consuelo amb una lletera d'alumini. Recordo que es venia a granel; és més, recordo que tot ho compràvem a

granel: l'arròs, la sal, el sucre, la pasta, la farina... fins i tot les galetes Maria, ah!, i també la colònia. Recordo que els dissabtes a la tarda, a la meua mare i a d'altres veïnes els agradava asseure's, amb cadires de balca, a la vorera tot fent petar la xerrada, mentre que nosaltres, les petites, anàvem a comprar pega dolça al bar Núria, que a més era una botiga de queviures. Recordo que a l'estiu anava a buscar gel a can Pladeveya per refrescar les begudes, perquè la nevera no era elèctrica. Recordo també que anava a buscar aigua fresca a la font del *Parque Vell*. Recordo el carro de les escombraries que passava cada dia, entrada la tarda, i l'escombraire que, tot tocant una campana, abocava el contingut de les galledes que les veïnes li donaven. Recordo l'esmolet, un senyor amb una bicicleta que a la part del darrere, amb una mena de ferros, hi duia incorporada una mola que feia rodar pedalant i feia un xiulet especial mentre esmolava tota classe de

ganivets i tisoires. Recordo que deien que aquest personatge presagiava pluja. Recordo la sirena de can Joanetes (quan era fàbrica tèxtil), que tocava abans de les 8 del matí per avisar els treballadors que era l'hora de començar la feina. Recordo el salpàs, però no recordo quina època de l'any era, quan el capellà passava per les cases, amb una mena de mà de morter, tirant aigua beneïda per fer fugir els mals esperits. Recordo que els dimecres de cendra, abans de Setmana Santa, venia un capellà a l'escola del Cor de Maria i ens posava cendra al front i ens recordava que "cendra som i cendra ens tornarem": Déu meu, quines coses! Recordo que quan hi havia un malalt a les cases un capellà hi duia el combregar, mentre un escolà que l'acompanyava tocava una campaneta. Recordo moltes coses que m'explicaven del meu pare. Però no el recordo a ell: es va morir quan jo tenia 4 anys.

CATI MALLARACH BARBERÍ